

Сергій Бортник, проф. КДА УПЦ

для feinschwarz.net

(німецькою мовою опубліковано 6 квітня 2026 р. –

<https://www.feinschwarz.net/in-die-ewigkeit-gerichtet/>

«Звернені до вічності». Православний Великий піст в Україні

Я є професором Духовної академії, і наш **навчальний графік у весняному семестрі** чітко пов'язаний із Великим постом. Зокрема, два тижні з 50-денного періоду є не навчальними, а богослужбовими. Це перший і останній тиждень посту, а також ще один прилеглий тиждень – «Світлий тиждень» відразу після Великодня.

Не так давно під час посту, коли я прийшов читати лекцію студентам другого курсу – в аудиторії практично нікого не було. Причина в тому, що цього дня двох побратимів з цього курсу постригали в чернецтво – такі постриги в нашій Київській академії часто прив'язані до часу посту. За традицією академії їх постригали в храмі Києво-Печерської лаври, незважаючи на нинішні складні відносини між нашою Церквою та музейними структурами Лаври. Ось таке сталося виключення, хоча в цей же день студенти першого курсу були на лекціях практично в повному складі.

Такий зв'язок ритму навчання з посиленими молитвами у період Великого посту — це традиція, яку я пам'ятаю ще з часів мого богословського навчання 30 років тому. Певною мірою такі періоди особливих і більш інтенсивних молитов характерні й для постійних парафіян наших храмів.

Ймовірно, такі молитовні паузи роблять церковне життя православних менш інтелектуальним. Але водночас традиції посту стають частиною поточного повсякденного життя. Тоді ми не тільки більше часу приділяємо роздумам над церковними та біблійними темами, а й переживаємо істотні обмеження в споживанні їжі та фізичні навантаження у вигляді молитов, поклонів та стоянн на колінах.

Важливою темою для п'ятої весни, яку Україна зустрічає в умовах «великої війни», є **взаємозв'язок церковного життя та війни**. Можна згадати, що в перший рік війни відчувалася велика напруга різних сил суспільства, спрямована на відбиття російської агресії. Тоді було багато сподівань на швидке закінчення війни. Цьогорічна зима виявилася ще складнішою – через обстріли енергетичної інфраструктури, коли багато будинків у великих містах у морози були відключені від світла та тепла. І впевненості в тому, що наступної зими це не повториться, немає.

Складнощі торкнулися різних груп громадян України, серед яких, безперечно, є значна частина вірян Української Православної Церкви (УПЦ), до якої я належу. Однак головна проблема нашої Церкви — у її невирішеному конфлікті з нашою державою. Формально кажучи, УПЦ залишається у підпорядкуванні Московського патріархату і при цьому не може самостійно змінити свій статус. Через це ще в серпні 2024 року Парламент ухвалив закон про фактичну заборону структури УПЦ, і цей закон поступово реалізується.

Складність ситуації полягає в тому, що через війну з Росією УПЦ більше не може залишатися у складі Московського патріархату. Вибір у неї дуже чіткий: з Україною проти Росії або ж навпаки. Але через її давній конфлікт з іншою церковною юрисдикцією — «Православною Церквою України» — немає простого рішення для зміни її канонічного статусу в сім'ї помісних православних Церков.

Тому Церква продовжує молитися — хтось звинувачує її в тому, що вона уподібнюється страусу, який зарив голову в пісок, і не хоче вирішувати своїх поточних практичних проблем. Але коли всі зусилля прагматиків вирішити поточні військово-політичні проблеми не приносять відчутних плодів, все ясніше стає інша перспектива — нам залишається лише молитися.

Церква покликана молитися до Бога не стільки для вирішення нагальних завдань, скільки заради поглиблення нашої церковної ідентичності — не внаслідок обставин війни, а всупереч їм. Заклик «шукати Царство Небесне та праведності його» (Матв. 6:33) дається для будь-яких обставин, і тим більше для умов підвищеної небезпеки для життя.

Посилені молитви під час посту — обов'язок студентів. Однак я, як професор академії, цього року на час посту обрав і інтелектуальне заняття. Цього року я читаю «Великопісний щоденник» **Іллі Забежинського**. Йому вже близько 60 років, і через неприйняття російсько-української війни він виїхав із рідного Петербурга. Зараз він живе у Франції, часто пише в соціальних мережах тексти на різні богословські та інші теми.

Іллю та мене об'єднує те, що свого часу ми обоє навчалися в Духовній академії в Петербурзі та так і залишилися мирянами-інтелектуалами, не прийнявши священничого сану, як це робить більшість випускників академії. Таке становище передбачає більшу **критичність** до власної православної богословської традиції, яку часто можна побачити в його «Щоденниках».

Щоденник починається з роздумів про «**Прощену неділю**», з якої й розпочинається Великий піст. У цей день у православній традиції прийнято просити у ближніх прощення і самим їх прощати. Однак коло цих «ближніх» аж ніяк не визначено чітко. Ілля запитує: «Чи повинен я просити прощення у Путіна? А в Ангели Меркель? А у співробітників поліції?» Відповіді він не дає.

Але загалом це слугує нагадуванням: церковну традицію Київська Русь отримала в готовому вигляді; тоді з грецької мови було перекладено корпус готових текстів, які свого часу склалися протягом десятиліть і століть. Мало того, багато чого в нашій традиції богослужінь у парафіях під час Великого посту походить з монастирських текстів епохи перших десяти століть східного християнства. І коли в ті часи просили прощення у ближніх, малося на увазі цілком обмежене коло насельників монастиря.

Гадаю, така традиція «Прощеної неділі» передбачає, що й сьогодні ми маємо намагатися пробачити тих, з ким безпосередньо стикаємося у своєму житті — чи то безпосередньо у парафії, чи то у повсякденному житті. Зовсім не обов'язково просити прощення або прощати політиків «з екрану телевізора». Глобально світ ми таким прощенням не змінимо. Однак такий день – це можливість зняти напруженість і бар'єри з найближчим колом своїх рідних і знайомих.

Надалі в «Щоденнику» Іллі зустрічається така цитата: «Дотримуватися посту простіше, ніж **згадувати про те, що Бог поруч і чекає**, коли ж ти звернеш до Нього свій вічно зайнятий розум і погляд». Розсіяність розуму, яку можуть приносити нам соціальні мережі; зосередженість на земному – просто щоб вижити і прогодувати сім'ю. Стан, коли потрібно бігти робити свої мирські справи, і вони аж ніяк не приземлені та примітивні.

Наприклад, до моїх обов'язків входить тричі на тиждень возити дітей на заняття – на танці та на музику. Але саме це створює певну метушню, зосередженість на «душевному». Це цілком необхідно й неминуче для людини, яка живе сімейним життям. Однак піст нагадує нам про ідеал, що людина – це не тільки від латинського «взятий від землі», але й від грецького «спрямований у вічність».

Ще одне критичне зауваження, яке можна знайти в Іллі Забежинського, полягає в тому, що для православних час Великого посту – час плачу про свої гріхи. Зокрема, у перші чотири дні посту читається канон святого Андрія Критського. Ілля запитує: «Чому весь час плакати? Чи Христос не воскрес?». І нагадує при цьому слова апостола Павла: «Завжди радійте» (1 Фес. 5).

Діалектика покаяння та радості є важливою для розуміння місця посту в річному богослужбовому циклі. Християни наслідують Христа в Його випробуваннях та самоприниженні. Згідно з Євангеліями, Христос молився в пустелі протягом 40 днів перед своїм виходом на публічну проповідь. І наприкінці цього періоду утримання від їжі Він відчув сильний голод, і диявол спокушав Його.

Так само і ми в період посту підводимо себе до межі своїх можливостей. Але у такого самообмеження є межа і мета. Межа в часі – це Пасха, а мета есхатологічного характеру – це Царство Боже. Православні люблять у цьому контексті цитувати слова з Євангелія від Матвія: «Царство небесне силою здобувається» (Матв. 11:12). Великий піст – це можливість вийти з кола повсякденних обов'язків і докласти зусиль, на які Господь відповість: «Прийдіть до Мене всі втомлені та обтяжені, – і Я заспокою вас» (Матв. 11:28).